

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

**Ю.С. ПЕТЛЮК, кандидат юридичних наук,
І.І. ПЛАКСІЙ, студентка 3 курсу юридичного факультету,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України**

У статті на основі земельного законодавства та законодавства про охорону культурної спадщини досліджуються проблемні аспекти правової регламентації охорони об'єктів історико-культурної спадщини, що розташовуються на землях історико-культурного призначення.

Земельне законодавство, законодавство про охорону культурної спадщини, землі історико-культурного призначення, об'єкти історико-культурної спадщини.

Землі, на яких розташовані території та об'єкти історико-культурної спадщини, разом із землями природоохоронного, оздоровчого та рекреаційного призначення становили єдину категорію земель, законодавчо визначену Земельним кодексом УРСР 1990 року. З прийняттям Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001р. вони були законодавчо виокремлені в самостійну категорію з назвою «землі історико-культурного призначення». Виділення земель історико-культурного призначення в окрему категорію земель, що підлягають особливій охороні, пов'язане з необхідністю збереження об'єктів культурної спадщини українського народу, які містяться на відповідних землях.

Таке рішення законодавця викликало необхідність вироблення нових підходів, спрямованих на вдосконалення правового забезпечення відносин, об'єктом яких стали землі історико-культурного призначення.

Уперше поняття земель історико-культурного призначення знайшло закріплення в Земельному кодексі УРСР 1990 року. Відповідно до ст. 2 цього кодифікаційного акта землі історико-культурного призначення виділялися в межах загальної категорії під назвою «землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення», а ст. 75 містила визначення поняття земель історико-культурного призначення. Згідно з цією статтею, до земель історико-культурного призначення належали землі історико-культурних заповідників, меморіальних парків, поховань, археологічних та архітектурних пам'яток і архітектурно-ландшафтних комплексів.

Чинний Земельний кодекс, як стверджує О. В. Бевз, не містить визначення земель історико-культурного призначення, а розкриває склад цієї категорії земель через перелік об'єктів, що мають історичну, археологічну, архітектурну цінність і перебувають на них [1, с. 65].

Разом із тим у ч. 1 ст. 34 Закону України «Про охорону культурної спадщини» [2] розширюється поняття земель історико-культурного призначення, адже вказується на те, що землі, на яких розташовані пам'ятки, історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, належать до земель історико-культурного призначення, включаються до державних земельних кадастрів, планів землекористування, проектів землеустрою, іншої проектної планувальної та містобудівної документації.

У спеціальній літературі зазначається, що землями історико-культурного призначення є земельні ділянки, на яких розташовані визначені законом об'єкти, що мають особливі історичну, наукову, архітектурну, мистецьку та культурну цінність [3, с. 154]; землі, призначені для розміщення, використання та забезпечення правового режиму охорони історико-культурних об'єктів, включених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також для забезпечення режиму охоронюваних археологічних територій та історичних ареалів населених пунктів [4, с. 395].

Землі історико-культурного призначення можуть належати одночасно до інших категорій земель, наприклад, до земель житлової і громадської забудови, природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення.

Основною ознакою земель історико-культурного призначення наявність на них об'єктів культурної спадщини. Тому визначаючи основні засади правової регламентації охорони об'єктів історико-культурної спадщини, необхідно орієнтуватися передусім на положення законодавства про охорону культурної спадщини.

Метою статті є дослідження на основі земельного законодавства та законодавства про охорону культурної спадщини проблемних аспектів правової регламентації охорони об'єктів історико-культурної спадщини, що розташовуються на землях історико-культурного призначення.

У процесі еволюційного розвитку нашої країни було створено велику кількість пам'яток, які визнані історичною й культурною спадщиною. Однак їх кількість обмежена, тому важливим напрямом гуманітарної політики держави має бути збереження цих надзвичайно цінних територій та об'єктів. Пам'ятки культурної спадщини, хоч до якої б вони категорії належали: місцевого, національного чи всесвітнього значення – є загальнолюдським надбанням, яке створювалося багатьма поколіннями. Ставлення до пам'яток історії та культури, їх збереження та охорона – це показник цивілізованості кожного суспільства.

Серед вчених, які присвятили власні наукові доробки проблемі охорони об'єктів історико-культурної спадщини, що розташовуються на землях історико-культурного призначення, варто назвати В. І. Акуленка, О. В. Бевз, Л. О. Бондаря, В. О. Донець, Т. Г. Каткову, О. Р. Копієвську, Т. В. Курило, Н. Р. Малишеву, А. М. Мірошніченка та інших.

Правові основи охорони об'єктів культурної спадщини закладені в Конституції України. Основний Закон держави містить положення щодо забезпечення збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, які становлять культурну цінність, а культурна спадщина охороняється законом.

Кожен зобов'язаний, відповідно до 66 ст. Конституції України, не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки..

З прийняттям Законів України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про затвердження «Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки», постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення», «Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць», «Про затвердження Порядку укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини» та інших нормативно-правових актів, що регламентують охорону, використання та облік нерухомих пам'яток, розпочався новий період у процесі здійснення охорони об'єктів історико-культурної спадщини.

Охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що закріплено в Законі України «Про охорону культурної спадщини», в якому визначаються основні положення національної політики в цій сфері. Проте насправді збереження спадщини не тільки не гарантовано державою, а й знаходиться під ризиком постійного руйнування, і ця тенденція набула за останнє десятиріччя масового розповсюдження [5].

Велике значення має забезпечення охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини в суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. До об'єктів культурної спадщини відносять визначне місце, споруду, комплекс, їхні частини, водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні об'єкти, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, історичного, архітектурного, мистецького, культурного погляду і зберегли свою автентичність [6].

Об'єктом культурної спадщини, відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини», є визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Важливим кроком у напрямі вирішення проблемних питань правової регламентації охорони об'єктів історико-культурної спадщини, стало затвердження на законодавчому рівні «Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки» [7], основними завданнями якої є забезпечення державного обліку та контролю за збереженням і використанням об'єктів культурної спадщини; сприяння залученню інвестицій у діяльність щодо збереження, реставрації, реабілітації і використання пам'яток; створення розвинутої інфраструктури науково-дослідних, проектних, реставраційних, реабілітаційних та інших організацій у цій сфері; удосконалення законодавчого забезпечення охорони

та використання об'єктів культурної спадщини; поліпшення управління у сфері охорони культурної спадщини; створення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для наукової, проектної та виробничої діяльності у сфері охорони культурної спадщини; сприяння залученню об'єктів культурної спадщини до національних та світових туристичних маршрутів; подальший розвиток міжнародного співробітництва у сфері охорони культурної спадщини.

Серед заходів, спрямованих на забезпечення виконання цієї Програми, можна виділити такі, як підготовка кадрів для сфери охорони культурної спадщини та підвищення їх кваліфікації; проведення обстеження стану пам'яток з метою визначення об'єктів, на яких необхідно першочергово провести дослідні, протиаварійні та консерваційні роботи, та складення їх переліку; проведення обстеження стану пам'яток садово-паркового мистецтва, здійснення заходів щодо їх збереження й використання; забезпечення ведення моніторингу об'єктів культурної спадщини; сприяння залученню об'єктів культурної спадщини до національних і міжнародних туристичних маршрутів тощо.

З метою охорони пам'яток усі власники пам'яток чи їх частин або уповноважені ними органи незалежно від форм власності на ці пам'ятки зобов'язані укласти з відповідним органом охорони культурної спадщини охоронний договір. Укладання охоронних договорів регулюється постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини» від 28 грудня 2001 року [8]. Охоронний договір деталізує встановлений Законом режим використання пам'ятки культурної спадщини чи її частини, зокрема території, на якій вона розташована. Разом із тим відсутність охоронного договору не звільняє особу, у віданні, власності чи користуванні якої перебуває земельна ділянка з розташованим на ній об'єктом культурної спадщини, від обов'язків, що випливають із Закону України «Про охорону культурної спадщини».

Незважаючи на наявність певних досягнень, сучасний стан розвитку української культури характеризується розмиванням та руйнуванням культурних і духовних цінностей у суспільному житті, знищенням цілісної мережі закладів, підприємств, організацій та установ культури, неефективним використанням наявних культурних і творчих ресурсів.

Культурна спадщина перебуває у постійній небезпеці навіть у мирний час, за відсутності злочинних посягань. Серед головних складових небезпеки – фактор часу, природні чинники (ерозія, стихійне лихо), антропогенні чинники – зростання міського та промислового будівництва, ведення інтенсивного землекористування, експлуатація родовищ корисних копалин, погіршення екологічних умов тощо.

Список літератури:

1. Бевз Е. В. Сравнительно-правовой анализ режима земель историко-культурного назначения Украины и Республики Беларусь / Е. В. Бевз // Информационно-правовая поддержка охраны окружающей среды и устойчивого развития : по материалам круглых столов / редкол. : С. А. Балащенко (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2014. – С. 64–67.
2. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 39. – Ст. 333.

3. Мірошніченко А. М. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 507 с.

4. Бондар Л. О. Правовий режим земель історико-культурного призначення / Л. О. Бондар // Земельне право України : підруч. / за ред. О. О. Погрібного, І. І. Каракаша. – К. : Істина, 2009. – С. 393–410.

5. Олійник О. Соціальна програма збереження культурної спадщини України / О. Олійник : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.liga.net>.

6. Зінь Е. А. Охорона культурної спадщини / Е. А. Зінь : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfree.com>.

7. Про затвердження «Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки» : Закон України від 20 квітня 2004 р. № 1692-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 32. – Ст. 390.

8. Про затвердження «Порядку укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини» : постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 р. № 1768 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 11. – Ст. 675.

В статье на основе земельного законодательства и законодательства об охране культурного наследия исследуются проблемные аспекты правовой регламентации охраны объектов историко-культурного наследия, расположенных на землях историко-культурного назначения.

Земельное законодательство, законодательство об охране культурного наследия, земли историко-культурного назначения, объекты историко-культурного наследия.

On the basis of land laws and legislation on the protection of cultural heritage investigated to ensure the legal protection of historical and cultural heritage, located on the lands of historical and cultural significance.

Land legislation, legislation on the protection of cultural heritage, land of historical and cultural significance, historical and cultural heritage.